

Kiti Jurica-Korda

Pucnji u parlamentu

Ključno pitanje

Zašto je ubijen Stjepan Radić?

Tema

Modul je o ubistvu Stjepana Radića i članova HSP (Hrvatske stranke prava) u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. jula 1928. Ovu temu smo izabrali jer smo planirali da obradimo sva ubistva koja su se desila u tom peiodu i na tom području. Kontroverzno u temi je što je ovo ubistvo kod većine Hrvata shvaćeno kao način vladajućeg režima da se obračuna sa najjačom hrvatskom strankom i njenim veoma popularnim predsjednikom. Teza da je u pitanju predumišljaj nikada nije dokazana, ali vjerovanje da je to bilo organizovano ubistvo ostalo je među Hrvatima, prije nego zvanična verzija događaja da je u pitanju bio slučajan akt 'poremećenog' poslanika Puniše Račića.

S obzirom na to da se ubistvo desilo u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS, događaj je relevantan svim narodima koji su živjeli u Kraljevini, posebno zbog toga što je samo 6 mjeseci nakon toga kralj Aleksandar uveo ličnu diktaturu.

Ciljevi:

Upoznavanje s političkom atmosferom u Kraljevini SHS dvadesetih godina XX vijeka, naročito međusobnim odnosom režima i vodećeg hrvatskog političara Stjepana Radića. Kritičkim proučavanjem izvora odrediti moguće uzroke atentata u Narodnoj skupštini, te objasniti razloge kontroverznim reakcijama na taj događaj.

Ishodi učenja:

- Učenici će se upoznati sa dijelom političke atmosfere u Kraljevini SHS, naročito sa politikom i djelovanjem Stjepana Radića prema vladajućem režimu i obrnuto.
- Učenici će razviti sposobnost analiziranja pisanih izvora i fotografija, sposobnost pravljenja vlastitih procjena i kritičkog mišljenja, kreativnog i grafičkog predstavljanja rezultata.
- Učenici će razviti empatiju, društvenu ošetljivost i vićeće koliko emocije mogu da pojačaju kontroverznost događaja.

Uputstva za predavača:

Radionica se izvodi iz dva dijela.

1. dio: Ubistvo u parlamentu i njegovi uzroci (Zašto je ubijen Stjepan Radić?).

Aktivnost 1: Nakon kratkog uvoda (u zavisnosti od prethodnog znanja učenika), nastavnik će parovima učenika podijeliti 6 novinskih naslova. Zadatak učenika je da tih 6 naslova sortiraju prema emotivnom naboju.

Aktivnost 2: Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore sa pitanjima za analizu. Izvori se odnose na moguće uzroke ubistva. Moraju ih analizirati i odgovoriti na ključno pitanje.

Aktivnost 3: Svaka grupa predstavlja svoj odgovor na ključno pitanje. U skladu sa odgovorima nastavnik i učenici prave listu uzroka atentata i ispisuju ih na tabli.

Aktivnost 4: Učenici ispisuju sve uzroke na papire i oblikuju ih u liku dijamanta.

Aktivnost 5: Kratka diskusija o značaju uzroka.

2. dio: Reakcije na ubistvo (Šta je razlog kontroverznim reakcijama na ubistvo Stjepana Radića?).

3.

Aktivnost 1: Nastavnik dijeli učenike u 8 grupa i dijeli im izvore. Svaka grupa ima posebnu ulogu osobe koja ima vlastiti pogled na ubistvo.

Zadatak za svaku grupu: Sa stanovišta vaše uloge, pripremite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

Aktivnost 2: Učenici (jedan predstavnik svake grupe-uloge) predstavljaju svoje izjave (reakcije) na ubistvo i smrt Stjepana Radića.

Aktivnost 3: Kroz diskusiju odgovorite na ključno pitanje:

Što je glavni razlog kontroverznih reakcija na ubistvo Stjepana Radića?

90
minuta

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Uvod

XII 1918. proglašena je prva zajednička država Južnih Slovena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vodeći političar među Hrvatima bio je Stjepan Radić, koji će svojim zalaganjem za republikansko uređenje, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu uspješno oponirati vladajućem monarhističkom režimu. Iako su na parlamentarnim izborima osvajali značajan broj mandata, do 1925. godine radićevci apstiniraju od rada u parlamentu. Radić je u nekoliko navrata bio i zatvaran. 1925. godine odriče se republikanstva, priznaje režim i kratkotrajno učestvuje u vladi kao ministar prosvjete. 1927. nastaje koalicija HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribičevića, koja je predstavljala vrlo ozbiljnu opoziciju vladajućem režimu.

Zadatak:

Poređaj naslovnice novina prema emocionalnom naboju naslovnih tekstova. Komentariši odakle dolaze naslovnice s najviše emocionalnog naboja.

Strahovito krvoproliće u Narodnoj Skupštini	Krv je pala	Ubstvo Pavla Radića i dr. Basaričeka
"Novosti" – posebno izdanje od 20. juna 1928.	Jutarnji list" od 21.juna 1928.	"Politika", 21 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina 25 May 2012.
Strašno ubstvo u Skupštini	Krvavi dan u narodnoj skupštini"	S ljudskom krvlju manipuliraju
"Novosti" od 21. juna 1928. :// . / / 6. 25 M 2012.	"Slovenec", slovenski dnevni politički list :// . / / / / 25 M 2012.	"Domoljub", slovenski dvonedeljnik poucnog i zabavnog karaktera :// . / / / / 25 M 2012.

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti im izvore.

I grupa

Izvor 1

Iz govora Stjepana Radića na Šednici Narodnoga vijeća 24. 11. 1918, na kojoj se raspravljalo o ujedinjenju Države SHS s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom vidljiv je Radićev temeljni politički stav:

Vi gospodo, upravo nimalo ne marite za to što naš seljak uopće, a napose seljak hrvatski, neće ni da čuje ništa više o kralju i o caru, a isto tako ni o državi koja mu se silom nameće (...). Ali stalno znam da Hrvate za to pridobiti nećete, a nećete ih pridobiti zato, jer je sav hrvatski seljački svijet isto tako protiv vašeg centralizma kako je protiv militarizma, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbima (...).

Naš je hrvatski seljak, a to je devet desetina hrvatskog naroda – u ratu postao potpun čovjek, a to znači da neće više nikomu služiti, nikomu robovati, ni tuđinu ni bratu (...). Nego hoće da se u ovo veliko doba država uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom čovječanskom (socijalnom) temelju.

Stjepan Radić: Politički spisi, Zagreb, 1971., str.323-335

Izvor 3

Zbog svojih republikanskih stavova, te otvorene kritike države i režima Radić je u razdoblju od 1919. do 1925. više puta zatvaran.

Svi skupovi stranke su zabranjeni, arhiva je zaplijenjena, a izdat je i nalog za uhićenje gospodina Radića i nekolicine drugih vođa stranke. Dekret se zasnivao na činjenici da je stranka, prišavši seljačkoj inernacionali, postala sastavni dio Treće komunističke internacionale (što su Hrvati uvijek osporavali), da je održavala nezakonite odnose s Makedonskim revolucionarnim komitetom i da su njezini članovi odgovorni za subverzivnu propagandu u vojsci. Pet stranačkih vođa je uhićeno, ali je gospodinu Radiću pošlo za rukom da na vrijeme izbjegne uhićenje i tek je naknadno pronađen kako se sramno krije u jednoj niši u zidu, u stanu svog nećaka.

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Izvor 2

Stjepan Radić na propagandnom letku.

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15 May 2012)

Pitanja:

1. Kakvu je državu, još prije ujedinjenja, Radić zagovarao:
 - u smislu državnog uređenja;
 - u smislu nacionalnih odnosa s ostalim Južnim Slovenima i
 - u socijalnom smislu?
2. Zašto je Radić uhapšen 1925. godine?

Ključno pitanje za grupu 1:

Zašto je i na koji način režim pokušao onemogućiti Radiću političko djelovanje?

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti im izvore.

II grupa

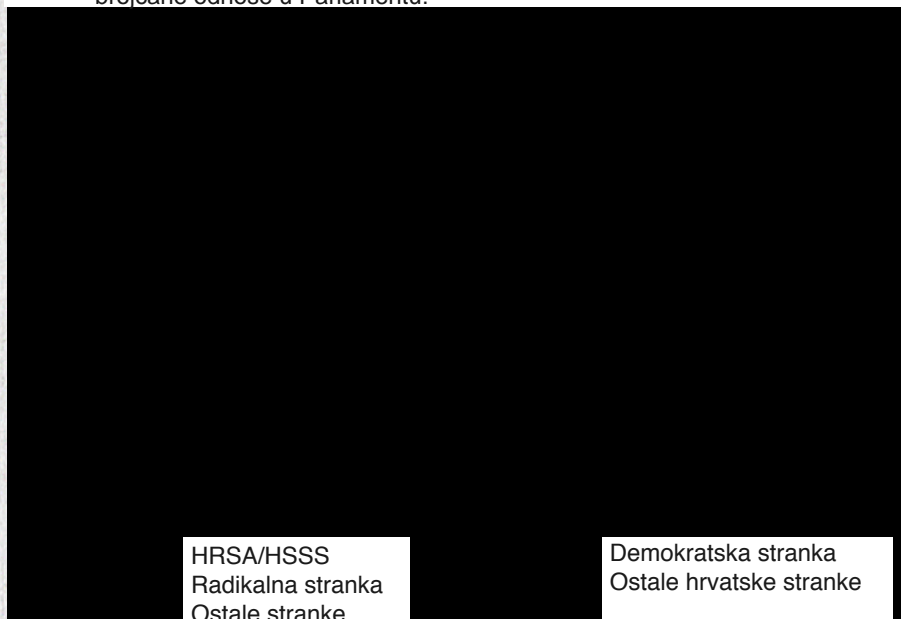
Izvor 1

Rezultati parlamentarnih izbora 1920 - 1927. u Kraljevini SHS

Godine i Stranke	1920	1923	1925	1927
D	92	51	37	61
N	91	108	143	112
K č	58			
Hrvatska pučka (republikanska) Seljačka stranka	50*	70*	67	61
S			21	22
O	6	1	0	2
O	122	84	47	57

* Izabrani zastupnici HRSS-a 1920. i 1923. nisu sudjelovali u radu parlamenta.

Prema podacima o rezultatima parlamentarnih izvora grafički prikaži brojčane odnose u Parlamentu!

Pitanje:

Postavite pitanja za analizu rezultata izbora!

Ključno pitanje za grupu 2:

Kakve je izborne rezultate imala Radićeva stranka?

Izvor 1

Stjepan Radić je na skupštini u Hlebinama 5.12.1927. izjavio:

Mi smo korupciju svezali. I da naša Seljčka stranka nije pred svijetom učinila ništa drugo, nego pokazala da naša država ima lice kakovo je vaše, da je to država naroda poštenoga, da ne trpimo lopova, to je velika stvar. To me je moglo stajati glave, a možda će me i stajati. Ja sam dobivao pisma u kojima mi pišu: Ubit ću Vas! Javno su govorili: Pašić je umro, Radića treba ubiti. Ako nemamo zato svoga čovjeka, naći ćemo Hrvata.

List "Dom", 19.I.1927.

List "Dom" glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Izvor 2

Radićev prijedlog revizije ustava i preuređenja države

Potrebna je organizacija tri do četiri oblasti, koje bi se temeljile na gospodarskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Prva, jadransko-dunavska oblast u kojoj bi bili svi prečanski krajevi bez Slovenije, a s Crnom Gorom. Druga oblast srpsko-moravska, treća Južna Srbija, četvrta Slovenija. Svakoj oblasti bi se prepustilo sve što se tiče privrede, kulture i socijalne brige. U Beogradu bi ostalo zakonodavstvo i egzekutiva samo u velikom, a svi zakoni što sređuju život i suradnju prešli bi na oblasti.

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/13.VI. 1928.)

Izvor 3

U listu Jedinstvo koji je pokrenuo i financirao predsjednik vlade Velja Vukičević u 6. mjesecu 1928, u broju od 17. VI 1928, otvoreno se prijeti ubistvom Radiću i Pribičeviću:

Ipak, ako mislite da neko ruši iznutra zemlju, onda vam je prva dužnost bila i ostaje da jednoga istoga dana, i Svetozara Pribičevića u Beogradu, i Stjepana Radića u Zagrebu, ubijete.

Izvor 4

Slobodan Jovanović navodi da su srbijanski političari povjerovali da je federalizam opasan za državno jedinstvo:

U svojoj vekovnoj borbi za državnu samostalnost, Srbi su dobili pravi kult državne ideje, i dosta je bilo da im se kaže da federalizam može dovesti u pitanje državno jedinstvo, pa da oni odmah postanu njegovi protivnici.

Slobodan Jovanović, Jugoslovenska misao u prošlosti i budućnosti, Beograd 1939, str 3.

Pitanja:

1. Zašto Radić dobija prijeteća pisma?
2. Što Radić predlaže u preuređenju države i zašto se to smatra unutrašnjim rušenjem države?

Ključno pitanje:

Čije je interese ugrozio Radić svojim kritikama i prijedlozima i kakve prijetnje zbog toga dobija?

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti im izvore.

IV grupa - Rekonstrukcija krvavog događaja

Izvor 1

Neposredno prije atentata:

Puniša Račić: (...) Izjavljujem pred svima vama da nigda srpski interesi kad ne pucaju puške i topovi nisu više bili dovedeni u opasnost nego sada... (građa). I gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i otadžbini otvoreno kažem da ću upotrebiti i drugo oružje, koje treba da zaštiti interese srpstva... (velika građa i protesti kod opozicije).

Svetozar Pribičević: Hoćete li da se i u Londonu čuje da se ovdje prijeti oružjem?

Dr Pernar: Opljačkali ste begove!

Puniša Račić (silazi s govornice): Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite ili ću ja da ga kaznim (građa i burni protesti). Ko god bude pokušao da se stavi između mene i Pernara, poginuće! (velika larma).

U tom momentu on je zbilja potegao revolver. Ministar Vujičić koji sjedi iza njega u ministarskoj klupi hvata ga za ruku u namjeri da ga spriječi da puca. U istom momentu priskoči i Obradović, ali Račić, fizički silno jak čovjek, odgurne ruku Obradoviću i strahoviti pucanj iz parabeluma odjeknuo je u dvorani...

Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)

Izvor 2

G. Stjepan Radić bio je tog dana potpuno miran. Nijedna upadica nije se čula s njegovih usana... Pok. Pavle Radić takođe je bio miran... Jedini su g. Grandža i g. Pernar toga tragičnoga dana bili temperamentni i silno revoltirani zbog pretnja ubistvima... Cela atmosfera bila je puna elektriciteta. Svi su predosećali nesreću, ali niko nije mislio da će se tako brzo odigrati najveća tragedija od osnivanja ove države.

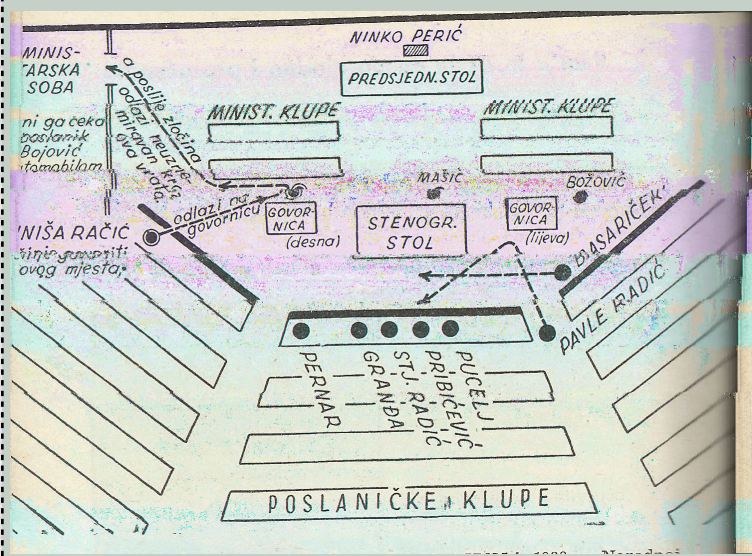
'Politika', no. 7236, 24. 06.1928.

Izvor 3

Politika, br. 7232, 21. jun 1928. str. 7 nosi posljednje riječi Puniše Račića prije napuštanja parlamenta u dvorani mašući pištoljem u rukama. On viče: "Živela Srbija!"

Izvor 4

Rekonstrukcija atentata izrađena prema podacima iz Politike, br. 7236 od 24.6.1928.

Z. Kulundžić: Atentat na Stjepana Radića, Zagreb, 1967., str.374.

Pitanja:

1. Što je Puniši Račiću poslužilo kao povod za atentat?
2. Kojim je riječima opisana atmosfera u Parlamentu neposredno prije atentata?
3. Što misliš, je li Račić smišljeno tokom govora prešao sa svog mjesta na govornicu?

Ključno pitanje:

Može li se iz samog događaja zaključiti o nekom od uzroka atentata?

1. čas:

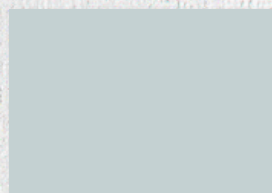
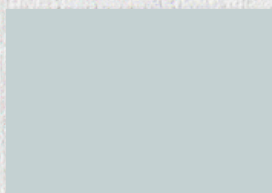
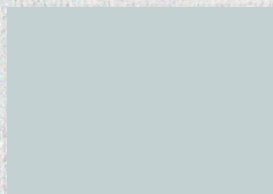
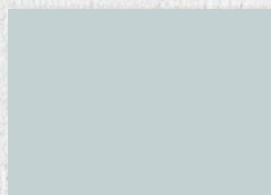
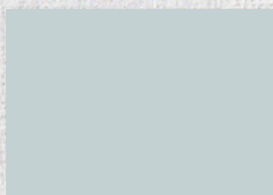
Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Nakon što svaka grupa uradi svoj zadatak, predavač na tabli zapisuje odgovore na ključna pitanja svake grupe. Prema odgovorima zajednički napravite listu 10 mogućih uzroka atentata.

Učenici navedene uzroke pojedinačno zapisuju na kartončice.
Zadatak za učenike: Poređajte moguće uzroke u „dijamant” prema važnosti.

Dijamant

Najvažnije

Najmanje važno

2. čas: Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) od po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića

Grupa 1

Pripadnik Hrvatske stranke prava

Opravdani gnjev cjelokupne hrvatske javnosti nad umorstvom hrvatskih narodnih zastupnika u beogradskom parlamentu došao je kao i u svim ostalim hrvatskim krajevima i u Zagrebu do potpunog izražaja u jučerašnjim demonstracijama. Ogorčenje je bilo bezgranično, pa je pravo čudo da nije bilo i težih posljedica osim dvadesetorice ranjenih, koji su prilikom demonstracija nastradali (...).

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm (25.05.2012).

Grupa 3

Svetozar Pribičević

Svetozar Pribičević, srpski političar iz Hrvatske i Radićev koalicioni partner, u svojoj knjizi *Diktatura kralja Aleksandra* napisao je o Puniši Račiću:

Rodom iz Crne Gore, al vaspitan u Srbiji, gde je i ceo život proveo. Pašić ga je upotrebljavao za poverljive poslove u Makedoniji i Albaniji. Bio je komita u Makedoniji i posle ujedinjenja pripadao je četničkoj organizaciji (...). Ušao je u Radikalnu stranku. Zapažen je kao pristalica ideje Velike Srbije. On je organizovao ubistvo Radića po višoj naredbi koju je ranije dobio (...).

Dr. Sekula Drljević, *Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.*

Grupa 2

Sekula Drljević

Sekula Drljević, kontroverzna istorijska ličnost u Crnoj Gori, u parlamentarnom životu kraljevine SHS bio je jedan od lidera Crnogorske federalističke stranke, a na izborima 1927. godine izabran je za poslanika na listi Hrvatske seljačke stranke. U svojim *Političkim spisima* pod naslovom *20. lipanj 1928.* donosi, između ostalog, svoje viđenje atentata:

Iz zasjede, po naprijed utvrđenom planu, izvršen je zločin umorstva nad Vođom i Učiteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vođa je poginuo u času kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je žrtva zločinca u času kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogućnost pobjede nad hrvatskim narodom.

Grupa 3

Ivan Meštrović

Ivan Meštrović, poznati umjetnik koji se do 1918. godine bavio politikom i bio član Jugoslavenskog odbora.

Dan poslije atentata sreo sam ženu admirala Stankovića. Ona mi se približila i rekla mi na francuskom:

Ovi Srbijanci ne samo da su primitivci, nego su i rođeni razbojnici i neiskrena bagra.

Pripovijedala mi je zatim što je zapovjednik mjesta general Trnokopović rekao njezinu mužu, kad mu je admiral Stanković rekao da je sramota pucati na narodne zastupnike i još k tomu usred Narodne skupštine, jer da to može imati ne samo unutarnjih nego i vanjskih posljedica. Mjesto odgovora general je upitao admirala:

- A je li Stipica mrtav?

- Nije Stjepan Radić mrtav – odgovorio je Stanković – nego, prema vijestima, samo teško ranjen, a mrtvi su njegov sinovac Pavle Radić i Đuro Basariček.

- Oh, majku mu staru, kako je to slabo gađao – odgovorio je sada Trnokopović i dodao – a posljedice će biti da će se morati ponovo pucati, ako preživi.

Ivan Meštrović: *Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb 1993.*

2. čas: Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) od po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića

Grupa 5

Građanin Zagreba

Pogreb Stjepana Radića 12.8.1928.

<http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg> 15 May 2012.

Grupa 7

Strani novinar

23. 06. 1928. australske novine *The Mail* (Adelaide) pišu o neredima u Zagrebu nakon atentata u Narodnoj Skupštini, o policijskom času koji je zbog toga uveden u Zagrebu, ali i:

Postoji mnogo zle krvi između Hrvata i Srba u Kraljevini Jugoslaviji. To je dovelo do nereda u Zagrebu (glavni grad Hrvatske) kada se saznalo da je Stjepan Radić (hrvatski političar i predsjednik Seljačke stranke) ranjen, a Pavle Radić (njegov nećak) ubijen od strane Račića (drugog delegata) tokom zasjedanja Narodne skupštine.

The Manchester Guardian 10. 08. 1928. izvještava o smrti Stjepana Radića.

Autor članka se kritički osvrće na balkanski mentalitet u kojem mase slijede vođu, smatrajući Radića uspješnim populističkim vođom. Naglašava vrlo napeto stanje između Hrvata i Srba nakon atentata u Skupštini, te zaključuje:

Hrvati traže otcjepljenje. Sa ubijenim Radićem tražice ga više no ikada. (...) Jugoslavija je započela najcrnije dane u svojoj kratkoj istoriji. Niko ne može da kaže da li će izaći kao izliječena ili slomljena nacija.

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487> 20 May 2012.

Grupa 6

Član Srpske narodne radikalne stranke

U međuvremenu u Beogradu nije bilo gotovo nikakvih manifestacija žalosti i Hrvati su ocijenili da je reakcija na tragične događaje u tom gradu posve neadekvatna. Vladina glasila, mada su osuđivala zločin, naglašavala su i provokativno ponašanje opozicije. Takve ocjene nisu doprinjele smirivanju situacije. Ništa povoljnije posljedice nije imalo ni vladino toleriranje „Jedinstva“, lista krajnjih radikalnih tendencija, koji se u svom prvom broju, objavljenom nekoliko dana prije zločina, zalagao za uklanjanje g.g. Radića i Pribičevića.

Izveštaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Grupa 8

Portparol Vlade Kraljevine SHS

Saopštenje nove vlade objavljeno na Šednici Narodne skupštine 3. VIII 1928:

Događaj od 20. juna tek. godine, koji zaslužuje najtežu osudu i koji nam je oduzeo dva draga druga i više njih ranio, ne smije bit razlogom da prekinemo dosadašnju zakonodavnu suradnju, koja je za našu državu toliko potrebna. Ovaj žalosni događaj je izdvojen i ličan, i ne smije se uopćavati. Osobito je velika nepravda kad se čitave parlamentarne grupe ili, što je još gore, čitav dio naroda, optužuje bez svakog razloga za djelo sa kojim nema ničeg zajedničkog i koje isto tako žali i osuđuje kao i sav kulturni svijet. Tako nedopušteno zaoštavanje odnosa ne može biti nego štetno.

'Politika', br. 7276, 3 August 1928, str. 1

Učenici prema ulogama (po jedan predstavnik svake grupe-uloge) redom iznose svoje mišljenje o atentatu i smrti Stjepana Radića.

Kroz diskusiju odgovoriti na ključno pitanje: **Koji je glavni uzrok kontroverznim reakcijama na ubistvo Stjepana Radića?**